

Ostravský rabín Arnošt Bass (1885–1943) a jeho rodina

Mečislav Borák

In: *Ostrava. Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska*, sv. 27, Ostrava 2013, s. 165-183. ISSN 0232-0967, ISBN 978-80-86904-47-4.

Rabín, učitel, významný znalec hebrejštiny a překladatel biblických textů JUDr. et PhDr. Arnošt Bass je dnes už skoro zapomenutou postavou, o níž jen málokdo ví, že v době mezi světovými válkami pomáhala vytvářet duchovní obraz Ostravska. Neméně zajímavé jsou i tradice jeho rodu, sahající až ke dvoru Rudolfa II. a k vojevůdci Valdštejnovi, nebo novodobé svazky s židovskou komunitou v Kutné Hoře, odkud jeho rodina pocházela. Pozornost si zaslouží též jeho nadaný syn Jošt, zahubený nacisty spolu se svými rodiči v plynových komorách tábora Auschwitz, nebo jeden z mála členů rodiny přeživších holokaust, bratranec Ludvík Bass, který se po válce stal světově uznávaným vědcem.

Tradice a kořeny rodu

Rod Bassů má své novodobé kořeny v Kutné Hoře, kde v domě na Husově třídě žil po většinu svého života obchodník textilem Alois Bass (*4. 10. 1857–†19. 5. 1940), dlouholetý místostarosta zdejší židovské obce. Jeho žena Filipina, rozená Steindlerová (*23. 5. 1886–†10. 8. 1936) tu byla zakládající členkou a první předsedkyní Židovského dámského spolku.¹ Tady se jim 1. dubna 1885 narodil syn Arnošt, hlavní hrdina našeho příběhu. Měli již staršího syna Huga (*5. 6. 1883–†1972) a po Arnoštovi přišel na svět ještě Antonín (13. 9. 1888–†11. 12. 1972).²

Nejlepší informace o rodinném původu obvykle skýtají hřbitovní náhrobky, ale pro židovské hroby to platí jen do prvních let německé okupace, neboť nacisté po svém příchodu do českých zemí zbavili Židy nejen veškerých práv a svobod, ale nakonec i života a hrobů. Nicméně v předválečných hřbitovech, pokud se dochovaly, se můžeme

---

¹ BASS, Ludvík. *Arnošt Bass (1885–1943)*. Krásné město, 2004, č. 4, s. 17–18; data z náhrobků na židovském hřbitově v Heřmanově Městci.

² Za doplnění údajů o rodině Bassových děkuji Ludvíku Bassovi z Brisbane a Libuši Salomonovičové z Ostravy.

docela dobře orientovat. Kutnohorská židovská obec neměla vlastní hřbitov, proto se pohřby konaly většinou v blízkém Malešově, jehož židovská obec byla spojena s Kutnou Horou už koncem 19. století. První Bassové však leží na o něco vzdálenějším, ale hezcím židovském hřbitově v Heřmanově Městci, kde kdysi pobývali. Hřbitov byl založen snad už v 15. století a dodnes na něm lze najít více než tisíc dochovaných náhrobků (nejstarší čitelný nápis je z roku 1647).³ Příjmení Bassových se objevuje na několika desítkách náhrobků, vždyť patřili k předním místním rodům, např. Ludvík Bass byl v roce 1862 zakladatelem firmy na výrobu speciálního žaludečního likéru, který se z Heřmanova Městce vyvážel daleko do světa.⁴ Kutnohorští Bassové tu mají např. hrob Heinricha Basse, který „zemřel 27. listopadu 5626 v 82. roce života. Kdo ho znal, měl jej v úctě“, jak říká německý nápis na náhrobku. Přepočtem židovského kalendáře lze zjistit, že se jedná o rok 1866 a hrob patří dědečkovi Aloise Basse. Alois spolu s manželkou Filipinou leží na opačném, severním konci hřbitova. Jeho pohřeb se konal v květnu 1940 už za německé okupace a byl to poslední pohřeb na tomto hřbitově, který okupační úřady povolily, a vlastně poslední pohřeb vůbec, protože ve stejném roce zdejší židovská obec zanikla.⁵ Aloisův vnuk Ludvík Bass v této souvislosti připomíná poznámku Karla Hynka Máchy zaznamenanou v *Máji*, v níž básník upozorňuje na lidovou pověru, podle níž poslední pohřbený musí každou noc stát na stráži hřbitova až do té doby, než ho další nově pohřbený vystřídá. A protože se zde už žádný další pohřeb nikdy nekonal, musí hřbitov každou noc hlídat právě Alois Bass.⁶

Rodinné tradice Bassů ale sahají mnohem hlouběji do minulosti. Jejich předkem totiž byl zdatný židovský obchodník a bankéř Jakub Bassevi z Treyenberka (*1578–†1635), který finančně podporoval císaře Rudolfa II. a další rakouské panovníky. Pocházel z Itálie, v Praze úzce spolupracoval s císařskou komorou a už roku 1599 získal od Rudolfa II. ochranný list, potvrzený v roce 1611 císařem Matyášem. Ten Bassevimu udělil titul dvorního Žida, „Hofjude“. Bassevi mohl kupovat v Praze domy i mimo židovskou čtvrť a také jeho rodina získala neomezené právo obchodu a pohybu. V roce 1616 byl zvolen primátorem pražských Židů. Po bělohorském vítězství císařských vojsk

³ FIEDLER, Jiří. *Židovské památky v Čechách a na Moravě*. Praha 1992, s. 67, 102; KABELÁČ, Jaromír. *Židé a židovské památky v Heřmanově Městci*. Heřmanův Městec b. r. v., s. 1–11.

⁴ Náhrobek H. Basse na židovském hřbitově v Heřmanově Městci; KABELÁČ, J. c. d., s. 7.

⁵ KABELÁČ, J. c. d., s. 9.

⁶ BASS, Ludvík. *Eseje z obou džbánů*. Praha 2004, s. 141; MÁCHA, Karel Hynek. *Básně a dramatické zlomky*. Spisy K. H. Máchy, sv. 1. Praha 1959, s. 52.

se stal členem mincovního konsorcia, jež spolu s ním vytvořili holandský obchodník Hans de Witte, zemský místopředseda kníže Lichtenštejn, Pavel Michna z Vacínova a frýdlantský vévoda Albrecht z Valdštejna. Zbohatli na tom, že razili znehodnocené „dlouhé“ mince, což záhy způsobilo státní bankrot. Nicméně ještě před tím, v lednu 1622, ocenil císař Ferdinand II. zásluhy Basseviho o císařskou pokladnu udělením erbu a predikátu „z Treyenberka“. Bassevi tak vstoupil do historie jako první Žid, který byl povýšen do šlechtického stavu. Mnozí historikové ovšem namítají, že nebyl skutečným šlechticem, ale pouhým „erbovníkem“. V době pobělohorských konfiskací a majetkových přesunů, kdy se v českých zemích vytvářelo nové šlechtické právo, se rozdíl mezi erbovníky a prostou šlechtou stíral, ale Bassevi jako Žid by stejně nemohl pomýšlet na přijetí do stavovské šlechty. I když jeho privilegia císařský majestát v roce 1628 potvrdil, pro odpor českých stavů nebyla zanesena do zemských desk. Bassevi nakonec doplatil na své spojení s Valdštejnem. Když byl Valdštejn odvolán z velení císařských vojsk, znamenalo to pro jeho společníky pohromu, protože se změnilo financování armády a císařská pokladna nemohla náklady utáhnout. Bassevi přišel o veškerý svůj majetek a zemřel v chudobě v Mladé Boleslavi nedlouho poté, co byl Valdštejn spiklenci zavražděn.⁷

Uvádí se, že Basseviho pražská linie vymřela, ale jeho mladší synové se uchýlili v Polsku a jejich potomci se pak rozešli do světa. Žili ještě před první světovou válkou, kdy prý v roce 1911 dokonce uspořádali v Bad Ischlu hojně navštívený rodinný sraz.⁸ Možná tam přijel i Arnoštův strýc MUDr. Eduard Bass (*20. 7. 1861–†22. 11. 1944), bratr jeho otce Aloise, pozdější známý gynekolog. Ten si prý na tituly potrpěl. V dobách Rakouska-Uherska se pyšnil titulem „Generalartz“, který náležel veliteli zdravotní služby u armádní divize nebo sboru a odpovídal hodnosti plukovníka či generálmajora. Chtěl ale navázat na nejslavnější rodinnou tradici a získat dědičný šlechtický titul po baronu Bassevim. Možná se mu zalíbil rodový erb, popsáný heraldiky takto: *„Černý štít se stříbrným kosmým břevnem, které nese tři červené osmihroté hvězdy. Břevno je po obou stranách doprovázeno jedním zlatým, dvojocasým lvem s červeným jazykem. Na štítě spočívá korunovaná kolčí přílba s černo-zlatými a červeno-stříbrnými příkrývadly. Klenotem jsou*

⁷ ŽUPANIČ, Jan. Nižší šlechta dědičných zemí a Uherska ve srovnávací perspektivě. In KOVAČKA, Miloš, AUGUSTÍNOVÁ, Eva, MARUNA, Maroš. *Zemianstvo na Slovensku v novoveku*. Časť I., Martin 2009, s. 23–24; ŽUPANIČ, Jan. *Nová šlechta rakouského císařství*. Praha 2006, s. 272–274; ŽUPANIČ, Jan. *Židovská šlechta podunajské monarchie*. Praha 2012, s. 131–132.

⁸ ŽUPANIČ, J. *Nová šlechta rakouského...*, c. d., s. 274.

*dvě rozevřená křídla, pravé je děleno stříbrno-černě, levé zlato-červeně, mezi nimi je rostoucí lev ze štítu.*⁹ Dlouho prý posílal na rakousko-uherské c. k. úřady žádosti, aby mu byl šlechtický titul restituován, avšak jeho snaha neměla úspěch. Těžko říct, zda to způsobily nejasnosti ohledně prokázání původu, nebo ony historické potíže s udělováním pobělohorských nobilitací.¹⁰

Rabín a talmudista Arnošt Bass

Podle rodinných vzpomínek se malý Arnošt výrazně lišil nejen od svých vrstevníků, ale i od své nepřilíš zbožné obchodnické rodiny. On naopak chodil do synagogy bez pobízení a často, doma si opakoval zaslechnuté liturgické texty. Už v pěti letech četl česky i německy a brzy navštěvoval i soukromé hodiny hebrejštiny. Vše, co souviselo s vírou, bral velmi vážně a hledal poučení u kutnohorských znalců talmudu, k nimž patřil Moric Blattner. Na svůj věk byl nezvykle duševně vyspělý, stranil se kamarádů a dětských her, takže z něj vyrůstal samotář. Jeho matka Filipina tvrdila, že se postavou, držením těla i duševními sklony stále více podobá jejímu dědečkovi, který býval vrchním rabínem v Budapešti a proslul jako uznávaný znalec talmudu a semitských jazyků. Jmenoval se Frigyes (Friedrich) Mannheimer (*1809–†1899) a pocházel z Rychnova nad Kněžnou, kde kdysi bývala početná židovská komunita.¹¹

Arnošt maturoval v roce 1903 na českém klasickém gymnáziu v Kolíně, neboť on i jeho bratři, na rozdíl od rodiny strýce Eduarda, navštěvovali české školy. Podle přání rodičů odešel studovat práva na univerzitu do Vídně. Svůj vyhraněný zájem o teologii a semitskou filologii musel prozatím oželeť, ale jen těžce se s tím vyrovnával. Zároveň trpěl rozporem mezi svou silnou potřebou víry a náboženskou vlažností své rodiny, což patrně přispělo k jeho nervovému zhroucení, když v roce 1905 onemocněl zápallem plic. Otec nakonec trochu slevil: vymínil si, že Arnošt musí nejprve dostudovat práva, a potom může ve studiu pokračovat podle své volby. V roce 1906 přešel z Vídně na právnickou fakultu české Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze. Splnil otcovo přání a dostudoval práva, ale právníkem být nechtěl. Od zimního semestru 1911/1912 začal studovat na

---

⁹ ŽUPANIČ, J. *Židovská šlechta...*, c. d., s. 131.

¹⁰ BASS, L. *Eseje...*, c. d., s. 18; Eduard Bass byl deportován 24. 10. 1942 transportem Ca z Prahy do Terezína, kde zemřel. Viz *Terezínská pamětní kniha. Židovské oběti nacistických deportací z Čech a Moravy*. Díl II., Praha 1995, s. 987.

¹¹ BASS, L. *Arnošt...*, c. d., s. 17–18; *Magyar Zsidó Lexikon*. Budapest 1929, s. 573.

filozofické fakultě německé části pražské univerzity, kde také později (19. prosince 1916) získal titul doktora filozofie. V letech 1914–1920 vystudoval ještě ortodoxní rabínský seminář v Berlíně a byl uznán rabínem (získal tzv. semichu). Studoval tehdy rovněž tři semestry filologie na berlínské univerzitě. Koncem první světové války si našel místo tajemníka v archivu Židovské obce na Starém Městě pražském.¹²

Po vzniku republiky se konečně naplnila i jeho touha po činnosti bohoslovecké a pedagogické, když obdržel profesuru náboženství na středních školách v zemi Moravskoslezské. V roce 1920 se poprvé objevil na Ostravsku a zůstal zde až do deportace ostravských Židů v roce 1942. V letech 1920–1925 vykonával funkci rabína v Židovské obci Bohumín, a současně také působil jako výpomocný rabín Židovské obce v Moravské Ostravě (do roku 1940), což bylo základem jeho obživy. Z Ostravy dojížděl od roku 1925 do října 1938 do Českého Těšína jako rabín tamní nové Židovské obce (zřízené v roce 1923), v letech 1930–1936 byl též rabínem v Židovské obci ve Frýdku.¹³ V Bassově rodině se tradovalo, že Arnošt, dbalý striktního dodržování předpisů a zákonů své víry, se záhy dostal do sporů s příliš autonomním představenstvem ostravské židovské obce a vzdal se zde funkce rabína; protože však byl v širém okolí jediným plně kvalifikovaným rabínem, dál vypomáhal jako příležitostný sváteční, pohřební a slavnostní řečník, požívající úcty a značné obliby zvláště u ortodoxní části židovských obyvatel Ostravska. Aby se uživil, získal ještě kvalifikaci pomocného učitele češtiny na německých středních školách a věnoval se především výuce náboženství a češtiny.¹⁴

V roce 1922 se Arnošt oženil s Elsou Weberovou (*15. 10. 1900–†1943), jež pocházela ze zbožné rodiny z Těšína a byla o patnáct let mladší než on. První syn Josef (Jošua, Jošt) se jim narodil 23. září 1923 v Novém Bohumíně, kde na dnešní třídě Dr. Edvarda Beneše č. 318 bydleli. Druhý syn Daniel, který se narodil s odstupem deseti let, zemřel sotva tříletý. V lednu 1925 se rodina přestěhovala k Ostravě, nejprve do Mariánských Hor a záhy nato do Slezské Ostravy, kde bydleli na Všehrdově ulici č. 310, od září 1927 do října 1939 na Masarykově třídě č. 142 naproti radnici.¹⁵

---

¹² BASS, L. *Arnošt...*, c. d., s. 17. Za upřesnění údajů o studiu A. Basse děkuji prof. dr. hab. Januszi Spyrovi z Historického ústavu Akademie Jana Długosze v Čenstochové.

¹³ *Arnošt Bass*. http://cs.wikipedia.org/wiki/Arnošt_Bass [cit. 7. 4. 2012].

¹⁴ BASS, L. *Arnošt...*, c. d., s. 17.

¹⁵ ČELOVSKÝ, Bořivoj. *Zlaté děcka. Kronika klasy na přívozkém gymnáziu*. Ostrava 1992, s. 28; BASS, L. *Arnošt...*, c. d., s. 17.

Podle vzpomínek pamětníků byl Arnošt Bass „člověk ušlechtilého zevnějšku – vysoký, štíhlý, černovlasý, a nosil brýle se zlatou obroučkou“. Požíval všeobecné vážnosti nejen pro svou vzdělanost, ale především pro svou zásadovost a poctivou zbožnost, projevující se i v přísném dodržování rituálních předpisů.¹⁶ Stal se brzy uznávaným autorem článků z oblasti teologie, pedagogiky a politiky, jimiž přispíval do židovských, německých i českých časopisů (např. o výchově židovské mládeže, o významu ritu, o talmudistické literatuře, o hnutí sionismu, k němuž přistupoval rezervovaně). Patřil též k autorům Česko-židovského kalendáře, kam psal náboženské eseje a pravidelně zpracovával roční komentovaný rozpis židovských svátků.¹⁷

Jeho nejvýznamnějším odborným dílem je bezpochyby původní český překlad biblických Žalmů z hebrejštiny. Žaltář, bohoslužebný zpěvník a modlitební kniha, je mimořádně významný nejen pro bohoslužby izraelské, ale byl převzat i do křesťanských obřadů novozákonních.¹⁸ Česká literatura má mimořádně bohatou tradici překladů biblických textů. První sice vycházely z řeckých překladů, ale už před první světovou válkou se i čeští překladatelé přiklonili k původní hebrejštině.

Bassův překlad má v kontextu všech českých pokusů o převedení biblických Žalmů své nezastupitelné místo. Vyšel v pražském nakladatelství Josefa Flesche na samém konci první republiky, kdy se v Evropě už schylovalo k válečnému běsnění a tragickému dovršení osudu evropských Židů, jež sotva mohla předvídat a tím méně zastavit překladatelova víra v dobro a humanismus, jak ji vyjádřil v předmluvě: „*V době, kdy bují hodnoty materiální a jsou opomíjeny hodnoty duchovní, trpí lidská duše a touží po míru, po vyrovnání všech složek lidského života, po vyjasnění a uklidnění lidských vztahů. Týž cíl sledují žalmy a jejich věčná slova, plynoucí ze zbožného nadšení, najdou i dnes ohlas.*“¹⁹

Německá okupace zbytku českých zemí v březnu 1939 drasticky změnila životní podmínky Židů i v Ostravě. Židovští úředníci museli okamžitě opustit svá místa, židovští podnikatelé, řemeslníci a obchodníci byli přinuceni předat své provozovny německým

---

¹⁶ ČELOVSKÝ, B. *Zlaté...*, c. d., s. 29. Vzpomínky Jarmily Kryštůfkové a Vlastimila Sochora.

¹⁷ BASS, L. *Arnošt...*, c. d., s. 17; *Arnošt Bass*, c. d.

¹⁸ KRASUCKI, Antonín P. Žalmy. Škola modlitby a života. In *Společenství seniorů, 2009/2010*, s. 56.

¹⁹ BASS, Arnošt. *Žalmy*. Praha 1938, s. 12. Překlad je věnován „pamatce jasné duše“ jeho předčasně zemřelého syna Daniela.

důvěrníkům.²⁰ V červnu vydal říšský protektor Neurath nařízení o židovském majetku, jež stanovilo definici Žida, a tak byly nacistické norimberské zákony zavedeny i do protektorátu. Židé byli prakticky vyloučeni z veškeré účasti na hospodářském životě a o jejich majetku rozhodovaly okupační úřady. Do konce července museli Židé přihlásit svůj majetek u Národní banky a jejích filiálek, jinak se vystavovali postihu.²¹ Na sklonku léta už museli odevzdat gestapu i peníze na hotovosti, vkladní knížky, cenné papíry, šperky, zlato, kožichy, obrazy, koberce, auta, rádia, psací a počítačací stroje, hudební nástroje a další cenné předměty.²²

Arnošt Bass, uvyklý na přísné dodržování rituálních předpisů své víry, určitě pocítil důsledky protižidovských opatření hned na samém počátku okupace – v Ostravě bylo od 15. března 1939 úředně zakázáno košerování masa v městských jatkách.²³ Rodina se musela přestěhovat do jiného bytu; od 5. října 1939 Bassovi bydleli na Johannyho ulici č. 21 (dnes Sokolská č. 23) v Moravské Ostravě, v domě s dalšími židovskými nájemníky.²⁴ Arnošt již nemohl učit na veřejných školách, ale v letech 1940–1942 učil náboženství aspoň na židovské škole v Ostravě, jež jako jedna ze dvou židovských škol (druhá byla v Praze) byla v protektorátu povolena.²⁵

Protižidovské předpisy přibývaly, zákazy nebraly konce. Od 7. srpna 1940 byl Židům v Moravské Ostravě vymezen nákup v obchodech pouze na dobu od 10.30 do 12 hodin. Nesměli měnit bydliště a bez úředního povolení se vzdálit ze své obce. Nesměli vlastnit ani používat telefon; rozhlasové přijímače, gramofony a gramofonové desky museli odevzdat. Od roku 1941 byli Židé vyloučeni z výdeje mnoha druhů potravin (mléko, maso, bílé pečivo, marmeláda, zelí, vejce aj.), lihovin, kávy, tabákových výrobků, holicího mýdla aj. Nesměli si kupovat noviny, ale ani např. šaty, brašny nebo čepice. Od června 1942 nesměli chovat ani domácí zvířata; psy, kočky a kanárky museli odevzdat

---

²⁰ ZEHNGUT, Isidor. *Dějiny židovstva ostravského*. Ostrava [1952], s. 10; JIŘÍK, Karel (red.). *Dějiny Ostravy*. Ostrava 1993, s. 367.

²¹ ROTHKIRCHENOVÁ, Livie. Osud Židů v Čechách a na Moravě v letech 1938–1945. In *Osud Židů v protektorátu 1939–1945*. Praha 1991, s. 34–35; KÁRNÝ, Miroslav. „Konečné řešení“. *Genocida českých Židů v německé protektorátní politice*. Praha, Academia 1991, s. 29, 32.

²² ZEHNGUT, I. c. d., s. 12; ELIAS, Ruth. *Naděje mi pomohla přežít*. Ostrava 1994, s. 59.

²³ Konec košerování na ostravských jatkách. *Moravskoslezský deník*, 18. 3. 1939.

²⁴ Archiv města Ostravy (dále AMO), Okresní soud Moravská Ostrava, sign. M164/47, přihláška k pobytu – Arnošt Bass.

²⁵ GOLDSTEIN, Chaim. Židovská škola 1940–1942. In *Město v nás. Příběhy ostravských Židů*. Ostrava 2004, s. 26.

árijským chovatelům. Židovským dětem byl zakázán přístup do veřejných škol, židovské školy byly v roce 1942 zrušeny. Židé byli vyňati z pravomoci soudů, podléhali přímo policii.²⁶

V Archivu města Ostravy se dochovaly dokumenty, které dokládají tíživou situaci Bassových.²⁷ Je zde protokol z domovní prohlídky, kterou provedli 14. října 1941 úředníci gestapa a kriminální policie spolu se členy oddílů SS, úředníky cenové kontroly a českou protektorátní policií ve více než sedmi stech bytech se třemi a půl tisícem židovských podnájemníků. Při této razii byly Židům zabaveny nejen uschované peníze a cenné předměty, ale i zásoby běžných potravin. Peníze a cennosti převzalo gestapo a potraviny Německý červený kříž, zčásti je levně odkoupil ostravský německý obchodník Kaspar. Akce úřadům „vynesla“ přes 214 000 korun. V bytě Bassových byly podle protokolu zabaveny dva peněžní obnosy v celkové výši 5700 korun v hotovosti, 15 kg mouky, 16 balíčků kávy „Caro“,²⁸ 6 balíčků zrnkové kávy, 3 balíčky čaje, několik metrů látek. Dva dny poté podal Arnošt Bass u moravskoostravského magistrátu žádost o „uvolnění“ zabavených věcí, napsanou úhledným rukopisem a opatřenou pětikorunovým kolkem. Vysvětloval v ní, že první zabavený obnos (dva tisíce korun) tvoří úspory z jeho platu u židovské obce a že ty peníze nutně potřebuje na provoz domácnosti, kterou kromě něj tvoří jeho manželka, nezletilý syn a árijská pomocnice v domácnosti;²⁹ navíc musí podporovat tchýni, která je rozvedená, stará a nemocná. Druhý obnos (3700 korun) tvoří půjčka, kterou mu před třemi lety poskytl tchán, když jeho ženě nebyl vyplacen vklad u spořitelny v Orlové, která se dostala do polského záboru. Chtěl by z této půjčky objednat na zimu brambory³⁰ a zaplatit uhlí. Ze zabavených látek měly být už před lety pořízeny šaty, ale pro nedostatek peněz k tomu dosud nedošlo. Potraviny byly řádně zakoupeny a na čtvrtinu z nich má nárok jejich árijská pomocnice. Mírný přebytek „cikorkové kávy“³¹ pochází od Bassova otce, který

---

²⁶ JIŘÍK, K. (red.). c. d., s. 376–378; LAGUS, Karel, POLÁK, Josef. *Město za mřížemi*. Praha 1964, s. 47–53.

²⁷ AMO, fond Magistrát Moravská Ostrava kart. č. 13, i. č. 13, 14.

²⁸ Caro-Kaffee je náhražková káva z obilí (obsahuje ječmen, žito, slad a čekanku), dnes ji vyrábí koncern Nestlé. <http://de.wikipedia.org/wiki/Caro-Kaffee> [cit. 10. 4. 2012].

²⁹ Podle podpisu na protokolu o prohlídce byla pomocnicí Fany Gwuzdová.

³⁰ A. Bass netušil, že od srpna 1942 bude Židům zakázáno i uskladnit si v bytě brambory.

³¹ Cikorka je přísada do kávy nebo kávová náhražka ze sušeného (praženého) kořene čekanky obecné (*Cichorium*), jež byla součástí „Caro-Kafee“. <http://cs.wikipedia.org/wiki/Cikorka> [cit. 10. 4. 2012].

před 18 měsíci zemřel. Sotva však lze předpokládat, že by tato žádost měla naději na úspěch, byť jen částečný.

Rodinu Bassových čekaly mnohem horší časy. V září 1942 byli ostravští Židé ve čtyřech transportech deportováni do ghetta v Terezíně, Bassovi odjeli transportem *B1* 26. září.³² Nemáme bohužel zprávy o tom, jak se jim tu dařilo, ale podle některých svědků vykonával Arnošt Bass ochotně své rabínské služby i v tamních svízelných podmínkách, kázal a předčítal z posvátných textů, utěšoval spoluvězně a pomáhal jim.³³ Nepobyl však v Terezíně moc dlouho, už 1. února 1943 celou rodinu odvezl transport s označením *Cu* do koncentračního tábora Auschwitz-Birkenau v Osvětimi. V transportním seznamu jsou pod číslem 700 až 702 uvedeni Else Bass, v domácnosti, Josef Bass, dělník a Dr. Phil. Ernst Bass, pomocný dělník.³⁴ A to je prozatím jediný doklad o tom, že životy Bassových se uzavřely právě v tomto táboře.

Podle údajů Státního muzea Auschwitz v Osvětimi byla v transportu tisíc a jedna osoba. Transport nedojel přímo na známou rampu uvnitř tábora Birkenau, v té době ještě sloužila k vykládání židovských transportů stará rampa poblíž tábora.³⁵ Existuje dodnes, končí tam železniční vlečka, za rampou stojí polorozpadlé zdi skladištních baráků. Právě tady se prováděla první selekce vězňů. Z transportu, kterým 2. února 1943 přijeli Bassovi, vybrali jen 155 práce schopných mužů a 63 ženy, kteří měli šanci na přežití. Konce války se prý dočkalo 29 vězňů, ale Bassovi mezi nimi nebyli. Ostatní 783 osoby odvedly strážce rovnou do plynové komory číslo 1 a 2, kde byly téhož dne zavražděny.³⁶

Je skoro jisté, že tak skončili i Arnošt a Else Bassovi. Podle vedoucího vědeckého oddělení osvětimského muzea dr. Piotra Setkiewicze mohl jejich syn Josef jako mladý a zdravý člověk přežít, ale mohl se také rozhodnout, že své rodiče neopustí a odejde s nimi do plynu. Už se to zřejmě nikdy nedozvíme, ale je to pravděpodobné. Tuto verzi podporuje též vědecký kurátor muzea profesor Waclaw Długoborski, sám bývalý vězeň tábora Auschwitz, který tam dorazil jen několik měsíců po Bassových a prošel selekcí jako práce schopný. Vedoucí muzejního archivu dr. Piotr Płosa potvrdil, že u některých

³² *Terezínská...*, c. d., s. 960. V transportu bylo 860 deportovaných z Ostravy, jen 38 se dožilo osvobození.

³³ BASS, L. *Arnošt...*, c. d., s. 18.

³⁴ CZECH, Danuta. *Kalendarz wydarzeń w KL Auschwitz*. Oświęcim 1992, s. 335.

³⁵ Podle sdělení průvodce muzea Krzysztofa Targeckého [22. 8. 2011] byla nová vlečka vedoucí do tábora přímo před plynové komory uvedena do provozu až v květnu 1944.

³⁶ ČELOVSKÝ, B. *Zlaté...*, c. d., s. 52–54.

transportů zcela chybí jakákoliv dokumentace o přivezených osobách. Nevyloučil však, že se může ještě něco objevit třeba v materiálech, jež byly do muzea nedávno předány z trofejních sbírek Ruského vojenského archivu v Moskvě.³⁷

Marné naděje Jošta Basse

Za připomenutí rozhodně stojí též osobnost Arnoštova syna Josefa, či Jošta, jak mu říkali přátelé. Učinil tak už historik Bořivoj Čelovský, který krátce po svém návratu z dlouhého kanadského exilu na počátku 90.let pátral po osudech svých spolužáků z českého reálného gymnázia v Ostravě-Přívoze. Z devadesáti životních příběhů někdejších studentů dvou tříd gymnázia, kteří maturovali v době heydrichiády v červnu 1942, vybral do svých knížek i příběh Jošta Basse.³⁸ Týkal se především osudového přátelství židovského studenta Basse a Němce po rodičích Jana Borovce, jež válka navždy ukončila.³⁹

Jošt chodil do obecné školy u vodárny na Hladnově ve Slezské Ostravě a patřil tam k nejlepším žákům. Od roku 1934 navštěvoval klasické gymnázium v Moravské Ostravě, od září 1938 přešel na reálné gymnázium v Ostravě-Přívoze. I tady byl mezi premianty třídy, měl mimořádné nadání na matematiku, přírodní vědy i na jazyky. Ve vzpomínkách několika spolužaček, jak je po půl století zachytil historik B. Čelovský, zůstával Jošt jako milý a usměvavý, zároveň ale vážný a svým ortodoxním židovstvím poněkud tajemný mladík, který v sobotu chodil do školy svátečně oblečen, bez aktovky a odmítal toho dne i psát, aby dodržel předpisy věrouky. Pro spolužáky byl kamarádský, skromný a chápavý, vždy ochotný pomoci, takže do třídy dobře zapadl, jak ukazují třeba i fotografie ze školního výletu do Beskyd v červnu 1940. Ze strany vedení školy to už tak jednoznačné nebylo: kvůli svému původu například nedostal školní medaili za dobrý prospěch, ačkoliv o jeho mimořádném nadání nikdo nepochyboval. V poznámce v

---

³⁷ Rozhovory s pracovníky Státního muzea Auschwitz v Osvětimi P. Setkiewiczem, P. Płosou a W. Długoborským [22. 8. 2011].

³⁸ ČELOVSKÝ, Bořivoj. *Nejlepší z nás. Dvě vzpomínky Bořivoje Čelovského*. Ostrava 2001, s. 1–67; ČELOVSKÝ, B. *Zlaté...*, c. d., s. 28–36, 47–54.

³⁹ Blíže viz BORÁK, Mečislav. *Rozvědčík z Ostravy u Hitlerova „Vlčího doupěte“*. *Neznámé válečné osudy Jana Borovce (1923–1944?)*. In *Ostrava. Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska*, 26, Ostrava 2012, s. 50–81.; osudů J. Basse a J. Borovce se týká i dokumentární film ostravského studia České televize *Abiturienti*, vysílaný 23. 5. 2012 na programu ČT 2 (režie Petra Vselichová, námět a scénář Mečislav Borák).

katalogu přívozského gymnázia ze 27. srpna 1940 ředitelství školy potvrzuje, že žák Bass „...nemá závazků ke zdejší škole a že není příčin ředitelství známých, pro které by nemohl býti přijat na jinou školu.“ Znamenalo to, že na státním gymnáziu už nesměl dál studovat, protože byl Žid, a ti byli rozhodnutím úřadů soustředěni z celé Moravy do německého gymnázia pro Židy na dnešní Hybešově ulici v Brně. Jak dokládá Bassova policejní přihláška, musel se do Brna 4. září 1940 přestěhovat.⁴⁰

Nakonec se mu podařilo studium dovršit maturitou těsně před tím, než bylo i ono v roce 1942 Židům zakázáno.

Za pobytu v Brně, v odloučení od přátel i od rodiny, měl Jošt dostatek času k tomu, aby přemýšlel o svém vztahu k otci, jehož ortodoxní přístup k otázkám víry i k výchově mu působil mnohé starosti. I když se sám k židovskému náboženství poctivě hlásil, přece jen projevoval mnohem naléhavěji zájem o filozofické otázky existence, jak bývá v době dospívání obvyklé. A tady mu citové zázemí rodiny i možnost dialogu s otcem, ponořeným do teologických a lingvistických hlubin poznání, velmi chyběly. Také proto si tak dobře porozuměl s Jendou Borovcem, kterého trápil vztah k otci ještě výrazněji: nemohl vyřešit rozpor mezi svým horoucím českým vlastenectvím a svou láskou k německému otci, stále víc podléhajícímu propagandě nacistů.

Oba přátelé si psali dopisy plné vzájemné podpory, důvěrných rad i filozofických úvah. Jošt např. doporučoval Jendovi k pročtení Tolstého *Kreuzerovu sonátu*, jejíž vyústění se mu ale moc nelíbilo; jindy Jendovi radil „*přečtení nějakých knih o sexuální otázce z psychologického hlediska*“, jako lék na jeho nejistotu a pochybnosti v prvních milostných vztazích. Později už jsou Joštovy dopisy stále častěji prodchnuté úvahami nad nepřízní Osudu, který mu byl přichystán a o jehož nezvratitelnosti nepochyboval, byť přiznával jistou naději budoucím pokolením: „*Těžké úkoly jsou na našich následnících (neboť věřím, že nehynoucí zásady pravdy, práva a spravedlnosti ustupují jen dočasně; tedy práce vykonaná, bude-li mi, kdy dopřána, mě i po smrti zapojí do tohoto řetězu); tedy i na nás; těžší než v době válečné, neboť Osud je v rukou povolanych i nepovolanych a je tvořen; je nutno rozlišovat, posuzovat, vědět, znát, přijímat i odmítat. Kéž je nový, lepší celek vybudován na podkladech nejpevnějších – a bude spravedlivým domovem všech.*“⁴¹

⁴⁰ Vzpomínky Anny Larišové, Drahomíry Kozelské, Libuše Hilšerové, Marie Klaškové, Václava Hendrycha, Jaroslava Kočolka a Andělína Grobelného. Viz ČELOVSKÝ, B. *Zlaté...*, c. d., s. 30–31, 124.

⁴¹ ČELOVSKÝ, B. *Zlaté...*, c. d., s. 34; ČELOVSKÝ, B. *Nejlepší...*, c. d., s. 8.

Podle vzpomínky Joštovy spolužačky Marie Klaškové, která se s ním v Brně o Velikonocích roku 1941 setkala, Jošt tušil, co ho čeká: „*Byl tak sám, bez rodičů, známých a spolužáků, omezen těmi hnusnými příkazy Němců. Nesměl do restaurace, kavárny, kina ani do jiných veřejných místností, proto jsme celé odpoledne prochodili venku. Povíдали jsme si o všem možném. Já jsem mu referovala o Ostravě, o našem gymnasiu, o celé naší třídě, vyřizovala mu pozdravy. On to vše dychtivě poslouchal. Všechno ho zajímalo. Jošt viděl svou situaci velmi reálně a nedělal si žádné iluze. Předvídal, že zahyne. A když jsme se rozcházeli, on mě stále zdržoval, snad tušil, že se už nikdy nesejdeme.*“⁴²

Koncem května 1942, už v době heydrichiády, se Jošt po úspěšné maturitě vrátil k rodičům do Ostravy. Setkal se i s bývalými spolužáky, na něž maturita právě čekala. Např. Drahomír Tobola dodnes vděčně vzpomíná, jak ho Jošt stačil během několika dnů připravit na maturitní zkoušku z fyziky tak dobře, že ji pak lehce zvládnul. Spolužačka Jarmila Kryštůfková se s Joštem občas viděla u parku na Českobratrské ulici: „*...ale jen přes cestu – když jsem chtěla překročit ulici, tak mi naznačil, abych tak nečinila, spíše z obavy, abych já neměla nepříjemnosti.*“⁴³ Už od září 1941 museli totiž Židé v protektorátu od šesti let věku povinně nosit na levé straně svého oděvu žlutou šesticípou hvězdu o velikosti dlaně, obroubenou černou nití a doplněnou černým nápisem *Jude*. Zároveň Heydrich po svém příchodu do protektorátu nařídil uvalit ochrannou vazbu na všechny Čechy, kteří budou projevovat přátelství vůči Židům.⁴⁴ Spolužák Drahomír Šajtar vzpomínal, jak ho spolu s Jendou Borovcem pozval Jošt Bass jednou večer k sobě domů, aby si z jeho knihovny vybrali nějaké knížky a zachránili je tak před zkárou. Už čekal deportace, které brzy skutečně přišly. Slibovali mu, že knížky hned po válce vrátí, ale nebylo už komu.⁴⁵

Někteří Joštovi spolužáci později uváděli, že vážně uvažoval o odchodu do zahraničí a že společně probírali některé možnosti. Chtěl prý uprchnout do Itálie ve vlaku s nákladem uhlí, ale kontakt s příslušníky odboje nakonec nevyšel. Jenda Borovec pro něj chystal útěk vlakem přes Břeclav, jiný plán navrhli rodiče spolužačky Bedřišky Kremerové.⁴⁶ Nelze již ověřit, proč se ony plány nezdařily, nicméně blízký pravdě se jeví

⁴² ČELOVSKÝ, B. *Zlaté...*, c. d., s. 35.

⁴³ Vzpomínka Drahoslava Toboly z Ostravy-Poruby, zaznamenaná 9. 8. 2011; ČELOVSKÝ, B. *Zlaté...*, c. d., s. 47.

⁴⁴ KÁRNÝ, M. c. d., s. 73.

⁴⁵ ČELOVSKÝ, B. *Zlaté...*, c. d., s. 31–32.

⁴⁶ ČELOVSKÝ, B. *Zlaté...*, c. d., s. 48–49.

rovněž argument, že Jošt nechtěl odejít sám, bez rodičů, a společný ilegální přechod byl mnohem riskantnější. Joštův bratranec Ludvík Bass dokonce tvrdí, že v rodinných kruzích je známo, že Arnoštův starší bratr Hugo, který už před válkou žil ve Spojených státech, nechal pro Jošta vystavit tzv. affidavit, úřední potvrzení umožňující legální vystěhování do USA. Ale Jošt to prý nepřijal, možná pod tlakem své rodiny.⁴⁷

V jednom ze svých posledních dopisů se Jošt zmiňuje, že „na rozdíl od otce“ uznává „platné rodinné svazky“ a vzkazuje pozdravy všem svým příbuzným. To zdůraznění rozdílu ukazuje v ostrém světle hloubku odcizení mezi ortodoxním Arnoštem a jeho asimilovanými bratry, kterým by Arnošt nechtěl svěřit svého syna, přísně vycištěného v hebrejské víře. Opravdu mu otec bránil v tom, aby od rodiny přijal takovou podporu? Podle L. Basse je „...zcela nutné pochopit, že nikdo z nich si tenkrát nepředstavoval, že budou všichni zavražděni. Němci se vynasnažili, aby to jejich vězňům nebylo známo, protože nechtěli, aby docházelo k nějakým zoufalým vzpourám, chtěli je proto povraždit jaksí 'v pořádku', jak Němci říkali, 'Ordnung muß sein'. Takže když rabín Arnošt a jeho manželka přemluvili Jošta k tomu, aby odmítl onen 'záchranný člun', aby toto 'deus ex machina' nepřijal, tak samozřejmě nevěděli, že to pro něho znamená smrt. Oni si mohli nanejvýš myslet, že pojedou do pracovního tábora nebo tak něco. Představte si, když chcete vědět, co je to hrůza, jak potom stáli na té rampě nebo už před plynovou komorou, to si museli říct ti jeho rodiče: proč jen jsme tenkrát odmítali ten 'záchranný člun'? Ale oni to nevěděli, to je to důležité, aby pochopil každý, kdo chce porozumět tomuhle období...“⁴⁸

V dopisu na rozloučenou s Jendou Borovcem, psaném patrně v září 1942 nedlouho poté, co Jenda jako Němec musel narukovat do wehrmachtu, a jen krátce před deportací Bassovy rodiny do Terezína, Jošt ještě jednou zdůraznil, že jejich přátelství mu bylo mimořádnou posilou v „kolísání béd a naděje“. Zároveň mu kladl na srdce, aby měl na paměti, že nikdy „kus látky nezmění Člověka“, a že „Jediným soudcem může být i je vlastní svědomí, rozeznávající mezi dobrem a zlem objektivně a bez předsudků, vážící nutné a možné...“⁴⁹ Chtěl mu tak dát najevo, že i v německé uniformě, kterou si Jenda musel navléknout, se může řídit svým svědomím. Jenda Borovec, vědom si tohoto poselství, při nejbližší příležitosti přeběhl frontu a pustil se do boje s nacisty.⁵⁰

⁴⁷ Vzpomínka Ludvíka Basse z Queenslandu v Austrálii, zaznamenaná 19. 11. 2011.

⁴⁸ ČELOVSKÝ, B. *Nejlepší...*, c. d., s. 15; Vzpomínka L. Basse..., c. d.

⁴⁹ ČELOVSKÝ, B. *Zlaté...*, c. d., s. 51.

Joštův transport do Terezína vyjížděl z hlavního nádraží v Ostravě-Přívoze. Náhodným svědkem odjezdu Židů byl i Joštův spolužák Ladislav Pavlík: „*Jejich řada začínala u železné brány na Frýdlantském nástupišti a táhla se směrem k přechodové lávce na hlavním nádraží. Zahlédl jsem Jošta asi třicátého odpředu. U sebe měl papírovou krabici. Ohlížel se (jako vždy vážný) kolem sebe, jako by někoho hledal. Ti všichni jejich tam stáli apatičtí a nevšimaví. Z našich lidí jim nikdo nezamával, jelikož se báli, že je strážé odvedou mezi transportované. Nikdo nevěděl, kam je vezou.*“⁵¹

Oni to věděli. Sotva však tušili, že ghetto v Terezíně nebude jejich posledním cílem. Jošt, veden předtuchou, zakončil už před pár dny svůj poslední dopis větou: „*Jda smrti vstříc pozdravuji Vás co nejsrdečněji.*“

Poselství strýcům a bratrancům

V onom posledním dopisu pověřil Jošt Jendu Borovce, aby jednou vyhledal jeho „strýce“, tedy příbuzné, kterým se podařilo včas odejít do ciziny, a odevzdal jim jeho vzkaz. Prosil je, aby Jendovi a jeho rodině pomohli, a odvděčili se tak jeho jménem za pomoc, kterou Borovcovi „v dobách velmi zlých“ poskytli jemu. Obrací se nejen ke svým strýcům, ale pozdravuje i tety a bratrance, jimž přeje „život šťastný a dobrý“.

Historik B. Čelovský si marně lámal hlavu s vysvětlením, kdo byli ti tajemní „strýcové“, jimž Jošt adresoval svůj poslední pozdrav.⁵² Vysvětlení je však prosté. Jošt měl se vši pravděpodobností na mysli skutečně svou rodinu z Kutné Hory a musel tedy vědět, že se jeho strýcům podařilo před nacisty uniknout. Starší bratr jeho otce Hugo žil už v USA, do Velké Británie unikl na poslední chvíli i mladší bratr Antonín. Zachránila ho mimořádná shoda okolností. Odjel totiž v březnu 1939 na týden do Londýna a vracel se domů zrovna patnáctého, kdy Prahu už obsazovali Němci. Jak víme z dobových fotografií, toho dne hodně chumelilo a jeho letadlo kvůli sněhové bouři přistálo v Bruselu. Tam se dověděl o okupaci českých zemí a raději se hned vrátil do Londýna. Dobře udělal: ze třiceti příbuzných, co zůstali doma, přežil okupaci jen jediný. Aby jeho

---

⁵⁰ Byl popraven nacisty v roce 1944 jako radista sovětské rozvědky, vyslaný do okolí Hitlerova hlavního stanu „Wolfsschanze“ ve východním Prusku. Blíže viz BORÁK, M. Rozvědčík..., c. d.

⁵¹ ČELOVSKÝ, B. *Zlaté...*, c. d., s. 52.

⁵² ČELOVSKÝ, B. *Zlaté...*, c. d., s. 54.

žena zachránila jejich dva syny, nechala je pokřtít a rychle se rozvedla. Hned po válce se ale rodina zas dala dohromady i s novou svatbou.⁵³

Jedním z takto zachráněných dětí⁵⁴ Antonína Basse je i profesor Ludvík Bass, tedy jeden z těch bratřanců, které nechal Jošt ve svém posledním dopisu pozdravovat. Byl o osm let mladší než on, narodil se 8. března 1931 v Praze. Po válce začal chodit na gymnázium v Hellichově ulici, ale v únoru 1948 byl vyloučen, protože jako předseda třídy chtěl demokraticky hlasovat o tom, zda se má třída zúčastnit politického průvodu. Studium dokončil v gymnáziu na Strossmayerově náměstí a dostal se až na Matematicko-fyzikální fakultu Karlovy univerzity, ale i tady mu v roce 1951 hrozilo vyloučení, přestože patřil k dobrým studentům. Profesor teoretické fyziky Viktor Trkal mu dal kontakt na své kolegy v Ústavu pro matematiku a teoretickou fyziku ve Vídni a Ludvík ilegálně přešel hranice do Rakouska. Rodičům ani sourozencům raději nic neřekl, aby je uchránil před vězením a aby mu ten úmysl nerozmluvili jako moc riskantní. Dobře se ve Vídni uchytil a studium završil doktorátem, po němž v roce 1954 získal stipendium u slavného fyzika Erwina Schrödingera v Irsku, který tam z Vídně utekl před nacisty. Dva roky pak pracoval v Schrödingerově ústavu v Dublinu, ale nakonec zůstal v Irsku sedm let, získal irské občanství, stal se docentem na univerzitě a také se tu oženil. Jeho žena v Irsku pracovala jako ošetřovatelka, ale pocházela z Dánska. Společně přešli za prací do Anglie, kde se jim narodila první dcera Karen Luise. Když dostal Ludvík nabídku profesury na Queenslandské univerzitě, odešli do Austrálie a už se tam usadili. Narodila se jim druhá dcera Marianne. Dnes už mají čtyři vnoučata. Ludvík se dlouho trápil, že nesmí navštívit své rodiče. Setkali se až v Tyrolích v roce 1964, kam se jim podařilo na pozvání odjet, a v srpnu 1968 se sešli v Dánsku. Opět ta nevyzpytatelná náhoda! Před návratem rodičů došlo k sovětské invazi do Československa, takže jeho otec zažil už podruhé v životě stejnou situaci: při krátké cestě do ciziny jeho vlast přepadla cizí vojska. Chvilí společně zvažovali možnosti exilu, ale otci už bylo osmdesát a chtěl zůstat raději doma. Příběh má trpký dovětek: když Ludvíkovi rodiče později v Praze zemřeli, nemohl být ani na jejich pohřbech.⁵⁵

---

⁵³ FRANKLOVÁ, Zoja. Přes hranici jsem přešel sám. *Respekt*, roč. 15, 2004, č. 29.

⁵⁴ Tím druhým byl Jindřich Bass (*1. 5. 1928–†20. 5. 2003).

⁵⁵ FRANKLOVÁ, Z. c. d.; KLUSÁKOVÁ, Jana. Rozhovor s Ludvíkem Bassem, autorem knihy Akta Masaryk. Český rozhlas 1 – Radiožurnál, 3. 11. 2002. http://www.rozhlas.cz/radiozurnal/publ_izurnal/_zprava/55992? [cit. 10. 4. 2012].

Začínal jako teoretický fyzik a odborník na matematickou fyziku, později své zájmy rozšířil i na matematickou biologii a filozofii vědy. Věnuje se též fyziologii a kvantitativním aspektům medicíny. Dál přednáší na Matematické fakultě Queenslandské univerzity v Brisbane, ale pracuje i v Dánsku, kde jako zahraniční člen Královské dánské akademie věd a literatury a odborník na pozitronovou tomografii zkoumá a modeluje procesy lidského metabolismu a provádí matematickou analýzu výsledků výzkumu. Jako světově uznávaný vědec jezdívá přednášet i do Prahy, kde je členem Centra pro teoretická studia Karlovy univerzity.⁵⁶ Jeho mimořádnou osobnost charakterizuje též celoživotní zájem o poezii a beletrii, který prokázal svými filozofickými eseji publikovanými též česky v časopisech *Vesmír*, *Přítomnost* a *Revue Prostor* i v samostatné sbírce esejů, nebo historickým románem o neobjasněné smrti Jana Masaryka, s nímž jeho otec za války v Londýně dokonce spolupracoval.⁵⁷ Životní energii čerpá z cest po světě i na dlouhých pochodech v pralesech australských národních parků, kdy zároveň promýšlí texty svých knih.

Na Ludvíkově příkladu si lze představit, jaký odborník mohl vyrůst z jeho bratrance Jošta Basse, který měl podobné nadání a podle fotografií z mladých let se mu i dosti podobal. „*Kdyby nepřišla válka a 'konečné řešení židovské otázky', tak z Jošta mohl vyrůst velice zajímavý člověk, mohl obohatit oblast filozofie, teologie, vlastně čehokoliv...*“, tvrdí Libuše Salomonovičová z Ostravy-Poruby, která se už řadu let věnuje zpracovávání dat ostravské židovské komunity.⁵⁸ Sám Ludvík Bass rovněž shledává onu podobnost obličejových a zřejmě i duchovních rysů se svým bratrancem, která jej s přibývajícím věkem stále výrazněji utvrzuje v názoru, „*že nejsme tak separátní individua, jak nám závoj Máji a životní nutnosti předstírají*“. K vyústění jejich životních osudů ale přistupuje s patřičným nadhledem filozofa: „*Když porovnáám život Jošta Basse, který byl poměrně krátký, s tím svým dlouhým – je mi teď už osmdesát, tak vidím ten obrovský rozdíl, který je ale jen loterie, je prostě nutno mít pořádnou porci štěstí...*“⁵⁹

Ve švýcarském Curychu žije ještě jeden potomek rodu Bassů – gynekolog Giovanni (Johann) Bass (*6. 4. 1933). Je synem pražského gynekologa a porodníka

---

⁵⁶ FRANKLOVÁ, Z. c. d.; viz např. přednášku prof. Basse *Klamou nás diferenciální principy fyziky?*, přednesenou 13. 5. 2004 na semináři Centra pro teoretická studia v Praze. <http://www.cts.cuni.cz/seminar.htm> [cit. 7. 4. 2012].

⁵⁷ BASS, L. *Eseje...*, c. d.; BASS, Ludvík. *Akta Masaryk. Román ze studené války*. Praha 2002.

⁵⁸ Dovoluji si jí tímto poděkovat za poskytnutí a doplnění údajů o Arnoštu Bassovi a jeho rodině.

⁵⁹ Dopis Ludvíka Basse autorovi z 31. 10. 2011; Vzpomínka Ludvíka Basse..., c. d.

MUDr. Franze (po válce Františka) Basse (*25. 1. 1900–†26. 1. 1962), který byl dalším Joštovým bratrancem (Arnošt a Franz měli společného dědečka). Franzovým otcem byl MUDr. Eduard Bass, onen bývalý důstojník rakousko-uherské armády, o jehož touze restituovat baronský titul po předcích jsme se již zmínili. V rodině se před válkou mluvilo německy a hlásila se ke katolické víře, ale stejně ji to neuchránilo před perzekucí. Franz Bass promoval na německé univerzitě v Praze, kde pak působil v Zemské nemocnici, než si v roce 1930 otevřel soukromou praxi. Na rozdíl od příbuzných neodešel včas do exilu a jeho pozdější žádosti o vystěhování do Švýcarska či Brazílie už byly zamítnuty. Místo toho byl 24. dubna 1942 deportován transportem *Am* do Terezína, kam jej záhy následoval i jeho osmdesátiletý otec, který zde v roce 1944 zemřel. Franz v ghettu pomáhal ženám s léčením gynekologických problémů a působil i jako porodník, věnoval se též osvětové činnosti. Z Terezína byl 1. října 1944 transportem *Em* odvezen do koncentračního tábora Auschwitz a později jel dál do Buchenwaldu, kde se dočkal osvobození. Vrátil se pak do Prahy a až do konce života se věnoval medicíně. Své válečné zkušenosti lékaře zúročil v řadě odborných prací – jako jeden z prvních autorů si povšiml sexuálního života vězňů v koncentračních táborech, z jeho studií o vlivu životních podmínek ghetta na ženský organismus čerpal ve své slavné monografii o Terezíně i H. G. Adler.⁶⁰

Giovanni spolu s Ludvíkem občas přijíždějí do České republiky a zúčastnili se i vzpomínkového večera k uctění památky „rabína a talmudisty Dr. Arnošta Basse“,⁶¹ jehož syn Jošt jim ve svém posledním vzkazu přenechal naléhavé poselství, jež by mělo platit pro všechny lidi dobré vůle: „*Necht' se každý svým dílem přičiní, aby se historie neopakovala.*“⁶²

---

⁶⁰ MILOTOVÁ, Jaroslava. *František Bass a jeho svědectví o životě v koncentračních táborech*. In Terezínské studie a dokumenty, 2006, s. 374–376; *Terezínská...*, c. d., Díl I, s. 505; BASS, František. *L'amour et les camps de concentration*. In Terezínské studie a dokumenty, 2006, s. 377–380; ADLER, Hans Günther. *Terezín 1941–1945. Tvář nuceného společenství*. Díl I–III, Praha 2007.

⁶¹ Pořádaly Klub rodáků a přátel Kutné Hory – Kutná Hora v Praze, Kultura do města, o. s., a České muzeum stříbra v Kutné Hoře 5. 6. 2008 v Českém muzeu stříbra na Hrádku.

⁶² ČELOVSKÝ, B. *Nejlepší...*, c. d., s. 15.